

AN INVESTIGATION ON ACTIVITIES OF AGRICULTURAL COOPERATIVE: THE EXAMPLE OF İSPIR DISTRICT

TARIMSAL KOOPERATİFLERİN FAALİYETLERİ ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA: İSPIR ÖRNEĞİ¹

Ertuğrul GÜREŞÇİ²
Oktay AKTÜRK³

Abstract

In this study, it is intended to determine the current situation of agricultural cooperatives located in the İspir district of Erzurum Province and how and in which way they carry on their activities. Surveys were conducted to this end in the study with approximately 65.00% of the partners of the agricultural cooperatives in the region and the data obtained from these were classified under two categories as the cooperatives established under the Cooperatives Act number 1163 and the Agricultural Credit Cooperatives and Associations Act number 1581 and the received information have been summarized as Charts. It has been concluded that the activities of existing agricultural cooperatives in the region are extremely limited, some of them are not active and especially the situation of cooperatives other than the agricultural credit cooperatives that receive state aid was even worse.

Keywords: Agriculture, cooperative, agricultural cooperative, İspir.

Özet

Bu çalışmada, Erzurum İli İspir İlçesi'nde bulunan tarımsal amaçlı kooperatiflerinin mevcut durumları ve faaliyetlerinin nasıl ve ne şekilde yürütüldüğünün tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada, bölgede bulunan tarımsal amaçlı kooperatiflerin ortaklarının ortalama %65.00'i ile anketler düzenlenmiş, düzenlenen bu anketlerden elde edilen veriler 1163 sayılı Kooperatifler Yasası ve 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası'na göre kurulan kooperatifler şeklinde ayrılmış ve bu bilgiler özet tablolar haline getirilmiştir. Bölgede, mevcut tarımsal amaçlı kooperatiflerin faaliyetlerinin son derece sınırlı olduğu, bazılarının faal olmadığı, özellikle devlet desteğini alan tarım kredi kooperatifleri dışındaki diğer kooperatiflerde bu durumun daha da kötü olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarım, kooperatif, tarımsal kooperatif, İspir.

¹ Bu çalışmada, Atatürk Üniversitesi BAP Birimi tarafından 2012 yılında 2011/76 Proje Kodu ile desteklenmiş 'Tarımsal Kooperatiflerin Faaliyetleri Üzerine Bir Araştırma: İspir Örneği' adlı projesinden elde edilen veriler kullanılmıştır.

² Yrd. Doç. Dr., Ahi Evran Üniv. İ.İ.B.F. Kırşehir. ispir_ert@hotmail.com

³ Yrd. Doç. Dr., Ahi Evran Üniv. İ.İ.B.F. Kırşehir. oktayakturk40@gmail.com

Giriş

Dilimize batı kaynaklarından geçen kooperatifçilik kavramı, birlikte çalışmayı ifade etmektedir. Bu tabir 'co' ve 'operation' kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmiş ve günümüze değin hala kullanıla gelmektedir. Türkçede 1913 yılına kadar kooperatif kelimesinin kullanılmadığı, bunun yerine Arapça yardımlaşma manasına gelen 'teavün' kelimesinin cemiyet veya şirket kavramları ile birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir. Dilimizde kooperatifçilik kelimesini ilk önce Ahmet Cevat (Emre) 1913 yılında yazmış olduğu 'Teavün Şirketi' adlı eserinde kullandığı bilinmektedir (Ecer, 1992; 5-50; Güreşçi, 2014; 64-65).

İnsanoğlu sosyal bir varlık olup birlikte yaşama, ortak akılla ve ortak hareket edebilme yeteneğine sahiptir. Bu yeteneği sayesinde ki, tek başına başaramayacağı birçok işi başarabilmiş ve bu başarı sayesinde ilerleme ve gelişmeler kaydedebilmiştir. İnsanların yaşamlarını idame ettirebilmeleri için birbirleri ile yardımlaşma, dayanışma ve ortak çıkar doğrultusunda ortak hareket etmek zorundadırlar. Bu zorunluluk bazen ortak iktisadi çıkarlar etrafında toplanabilmekte ancak bu ortak iktisadi çıkarlar, kooperatiflerde olduğu gibi ortak hareket etme ve iktisadi çıkarın her şeyin üstünde olmadığı bir yapıya da bürünebilmektedir. Bu noktadan hareket edilerek kooperatife çeşitli tanımlar yüklense de yapılan tanımlardan en açıklayıcılarından birisinin de 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununda yapılan tanımın olduğu anlaşılmaktadır. Bu kanunda Kooperatif "Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklara kooperatif denir." şeklinde tanımlanmaktadır. Söz konusu bu tanımda, kooperatiflerin tüzel kişilikleri olduğu, özellikle mesleki ve geçimleri ile ilgili bir ortaklık olduğu yardımlaşma, dayanışma ve kefalet sistemiyle bunu gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. Bu yönleri dikkate alındığında kooperatiflerin, diğer birliktelik ve ortaklıklardan ayrıldığı anlaşılmakta ve kendine has bir yapısı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Kooperatifleşme, toplumların gelişme ve kalkınmalarında başvurulan yöntemlerden birisidir. Bu yöntemin topluma benimsetilmesi, uygulamalarının gösterilmesi ve sonuçlarının toplum tarafından kabul edilerek geliştirilmesi yönünde gerek Türkiye'de gerekse dünyanın birçok ülkesinde faaliyetlerin yapıldığı bilinmektedir. Ancak bu faaliyetlerde, her ülkenin aynı başarıyı sağlayamadığı bunun da ekonomik, siyasi, sosyal ve hukuki nedenler etrafında toplandığı sonucuna varılmıştır (Güreşçi, 2009; Güreşçi, 2013; İnan, 2004; 39-49).

Kooperatiflerin ekonomik ve sosyal faydalarının oldukça çok olduğu bilinen bir gerçektir. Bu faydaları özellikle örgütsüz toplumlarda, örgütlenme ve iktisadi kazanımlar elde edilmesi ile daha somut sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu genel kazanımlarının yanı sıra, birlikte iş yapma ve toplumsal kaynaşma ile daha organize toplumların ortaya çıkmasına da neden olmaktadır (Geray, 1981; 64-146; Prakash, 2003).

Bugünkü anlamda kooperatifçilik olmasa da, dayanışma ve ortak iş yapma şeklinde olan ve kooperatifleşme benzeri olan ilk oluşumların Milattan önce üç bin yıl öncesine kadar uzandığı görülmektedir. Babil ve Çin'de, ortaklaşa toprak işlenmesi ilkelde olsa bir nevi ilk üretim kooperatifi sayılabilmektedir. Ancak günümüzün modern kooperatifçiliğin temelini 1844 yılında İngiltere'nin Rochdale Kasabasında atıldığı kabul edilmekte ve doküma işçilerinin kapitalist işletmelerine karşı bir duruş olarak bunu sergiledikleri bilinmektedir. Robert Owen'in öncülüğünde gerçekleştirilen bu hareketin, İngiltere'den sonra bütün İskandinavya'ya yayıldığı ve oradan da diğer

dünya ülkelerine farklı boyutlarda geçtiği kabul edilmektedir. İngiltere’de tüketim, Fransa’da üretim ve Almanya’da da kredi kooperatifleri şeklinde yoğun kabul görmesi bunun bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Koç, 2001; 13-66).

Türkiye’de kooperatifçiliğin çok eskilere dayandığı da bir gerçektir. Orta Asya’da yaşayan Türklerin, birlikte ortak kazanımlar elde ettikleri, bunu da çalışarak ve paylaşarak başarabildikleri gerçeğinin kooperatifçilik benzeri yapılanmaların Türklerde çok eskilere dayandığını kanıtlamaktadır. Ahilik Kültürü’nün Anadolu’da benimsenmesi, bir nevi meslek örgütlenmelerinin yapılanması da kooperatif benzeri örgütlenmelerinin Anadolu coğrafyasındaki varlığını ortaya koymaktadır. Ancak Türkiye’de kooperatifçiliğin tarihi incelenirken, Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemi uygulamaları olarak iki ana başlıkta toplanmasına sıkça rastlanmaktadır. Bu yönü ile Osmanlı döneminde Mithat Paşa, Cumhuriyet döneminde Atatürk’ün bu harekette öncü olduğu sonucuna varılmaktadır. Kabul edilen bir gerçek şudur ki, Türkiye’de modern anlamda kooperatifçiliğin kurucusu Mithat Paşa ve 1863 yılında kurmuş olduğu ‘Memleket Sandıkları’ bunun ilk somut örneğidir. Atatürk’ün imzası bulunan ancak savaş yıllarında bir türlü tam olarak görüşülemeyen 1920 tarihli ‘Kooperatif Şirketler’ kanun tasarısı da Türkiye’deki kooperatifçilik konusunda atılan ilk hukuki adımlardan birisi olarak kabul edilmektedir. Cumhuriyet sonrasında bu yasal adımların peş peşe geldiği ve bu konuda ciddi adımların atıldığı da bilinen bir gerçektir. Türkiye’de 1969 yılına değin kooperatifçilik konusunda çeşitli yasal düzenlemeler atılsa da bu tarihte çıkarılan 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu çeşitli eksiklikleri olmasına rağmen, kooperatif benzeri yapılanmaları bünyesinde toplaması ve uluslararası kooperatifçilik normlarını kısmen de olsa yansıtmaya açısından örnek teşkil edebilmektedir (Bilgin ve Tanıyıcı; 2008; Koç, 2001; 4-102; İnan, 2004; 12-86).

Ülkemizde kooperatifçiliğin çeşitli sorunları olduğu kabul edilebilmektedir. Bu sorunlar, eğitim, altyapı, maddi destek, yasal sorunlar gibi ana başlıklarda toplanmaktadır (Anonim, 1996; Anonim, 1999). Bu sorunların aşılması yönünde çeşitli adımlar atılmaktadır. 2012 yılında Gümrük ve Ticaret Bakanlığı öncülüğünde kooperatifçilik yılı ilan edilmesi ve strateji planlarının Türkiye Milli Kooperatifler Birliği bünyesinde ortak hareket edilerek hazırlanması buna örnek verilebilmektedir. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı’nın 2012-2016 yıllarını kapsayan Kooperatifçilik Strateji ve Eylem Planı’nda genel amaç “Kooperatifçiliğe daha elverişli bir ortam sağlamak; toplumda olumlu bir kooperatifçilik imajı oluşturmak ve sektöre güveni artırmak; verimli ve etkin uygulamaları ortaya çıkarmak; sürdürülebilirlik, rekabet edebilirlik ve yenilikçiliği sağlamak; kooperatiflerin ekonomik kalkınmaya ve gelirin daha adil paylaşımına olan katkılarını arttırmaktır.” şeklinde özetlenmiştir (Anonim, 2014a).

Günümüzde Türkiye’de konuttan tüketime, sulamadan tarıma, sigortadan eğitime kadar çok geniş faaliyet kollarında toplam 84 232 adet kooperatifin olduğu ve bu kooperatiflerde ise 8 109 225 kişinin ortak olduğu bilinmektedir (Anonim, 2014b).

Çeşitli faaliyet kollarında kooperatifçiliğin olması ve yaygınlaşma bir ülke için oldukça sevindirici bir durumdur. Ancak bu faaliyet kollarından özellikle, tarımsal alanda olanlar daha da dikkat çekicidir. Bu durum, tarımın yapısı ve ekonomik yönü ile açıklanabilmektedir. Tarımsal faaliyetler insan, hayvan ve makine gücü ile yapılabilmektedir. Üstelik bu faaliyetler toprağa bağımlı bir şekilde sürdürülmektedir. Emek, sermaye ve toprağı bir araya getirme ve ondan üretim yoluyla iktisadi kazanım elde edilmesinde çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu güçlükler, tarımda risk ve belirsizliğin fazla olmasının yanı sıra, Türkiye gibi tarımsal altyapı sorunlarının olduğu bir ülkede kendisini daha da fazla göstermektedir (Güreşçi, 2013). Küçük, parçalı ve dağınık bir tarımsal altyapının olduğu ülkemizde birde buna örgütsüz üreticiler eklenince sorun kendisini daha da belirgin hale getirmektedir. Bu yönüyle düşünüldüğünde kooperatifleşme tarımda, üretim faktörlerinden daha etkin

yararlanma ve Türkiye gibi ülkelerde örgütlü ve daha güçlü bir üretim sınıfının doğmasına neden olmaktadır.

Türkiye’de tarımsal örgütlenmelerin çeşitli biçimleri olsa da en yaygın olanı kooperatifleşme şeklinde olanıdır. Bu konuda, özel gayretlerin yanı sıra, devletin öncü rol oynaması da etkili bir faktör olmuştur. Özellikle yasal düzenlemeler ve tarımsal desteklemelerin koordineli bir şekilde yürütülmesinde kooperatifleşmenin önemi Türkiye’de daha da belirgin bir hal almaktadır (Aydemir ve Pıçak, 2008; Yercan, 2007).

Türkiye’de özellikle geçimini büyük ölçüde tarımdan karşılayan doğu, güneydoğu, Karadeniz ve ege bölgesinin önemli bir kısmında kooperatifçilik faaliyetlerinin geliştirmesi bu bölgelerin ekonomik ve sosyal dokusuna hitap etmektedir. Bu bölgelerin, ekonomik yapısının önemli bir belirleyicisi olan tarımsal faaliyetlerin sorunlarının çözülmesi ve ekonomik bir kazanç sağlanması açısından kooperatifleşme bu bölgelerde daha dönem arz etmektedir. Erzurum’da Doğu Anadolu bölgesinde bulunması, iklim, coğrafi ve topoğrafik şartları münasebetiyle tarımsal faaliyetlerin genel ekonomik faaliyetler içerisinde daha belirgin olduğu bir ildir. Bu münasebetle ilde kooperatifleşme ve gelişimi ekonomik ve sosyal hayata katkısı küçümsenmeyecek derecede olacağı beklenmektedir. İlin bütün ilçelerinde tarımsal faaliyetler yapılmakta bunlardan biriside ilin nispeten kuzeydoğusunda kalan ve Karadeniz Bölgesi’nde, Çoruh vadisinde buluna İspir İlçesidir. İlçe, Mescit dağlarının eteğinde, Çoruh Vadisi’nde nispeten Erzurum’a göre daha ılıman ve tarımsal faaliyetlere arazi kıtlığı hariç daha müsait bir bölgedir. İlçenin vadi dışında kalan nispeten karasal iklimin hâkim olduğu bölgesinde de hayvancılığın yoğun olarak yapılmaktadır (Güreşçi ve Yurttaş, 2008).

Bu çalışmada, Erzurum İli İspir İlçesi’ndeki tarımsal amaçlı kooperatiflerin genel durumunun tespiti, sorunları ve çözüm önerileri üzerinde durulması amaçlanmıştır. Çalışma, İspir hakkındaki genel bilgiler, tarımsal faaliyetler ve ilçedeki tarımsal amaçlı kooperatiflerin faaliyetleri üzerine kurulmuştur. Bu üç ana konu çeşitli yönleri ile incelenerek, çalışmanın asıl konusu olan ilçedeki tarımsal amaçlı kooperatiflerin faaliyetleri kooperatif ortaklarını ile yapılan anketler sonucu ortaya konulmuştur.

Materyal

Çalışmada kullanılan ana materyal, İspir’de kurulmuş olan 12 tarımsal amaçlı kooperatif ortakları ile tespit edilen sayıda yapılan anketlerden oluşturmaktadır. Anket sonucu elde edilen veriler, kooperatif ortağı ile ilgili kişisel verilerin yanı sıra ortakların kooperatif ile olan ilişkilerini yansıtan bilgilerden oluşmaktadır. Ayrıca çalışmada kooperatifçilik, tarımsal amaçlı kooperatifler ve bölge hakkında ikincil kaynaklardan da elde edilen bilgilerden de yararlanılmıştır.

Metod

Çalışmanın ana verileri anketler yoluyla elde edilmiştir. Anket uygulamaları, bölgede 1163 sayılı Kooperatifler Yasası’na göre kurulmuş olan 11 ve 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası’na göre kurulmuş olan 1 adet kooperatif planlanarak anket sorularının tespiti ve uygulama esaslarının temelleri oluşturulmuştur. Ancak çalışma bölgesinde, 3’ü faal olmayan 2’sinin de kapatma kararı olduğu için toplam 7 kooperatif ortakları ile bu uygulama gerçekleştirilebilmiştir (İspir Gıda, Tarım ve Hayvancılık İlçe Müdürlüğü, 2014). Anket uygulamaları gerçekleştirilirken, kooperatif ortaklarının sayısının tespitinde ciddi güçlüklerle karşılaşmıştır. Bu güçlük, kooperatif ortaklarının sayısının kesinliği konusunda verilerdeki eksikliklerden kaynaklanmıştır. Düzenli kayıtların tutulmaması ve tutulan kayıtlara ulaşılamamasında yaşanan güçlükler nedeniyle, kooperatif ortaklarının veya yöneticilerinin beyanları doğrultusunda kooperatif ortaklarının toplam sayısı yaklaşık

olarak tespit edilerek bu sayısının %60.00-70.00'i (ortalama %65.00) arasında değişen sayıda anket uygulamasın gerçekleştirilmiştir. Anket uygulaması sırasında da ortaklara ulaşmada ve görüşmelerin planlanmasında, çalışma için uygun zaman ve mekân zorlukları yaşanmasına rağmen çalışma planlanan 3 aylık bir dönemde tamamlanabilmiştir.

Çalışmada elde edilen veriler, 1163 sayılı Kooperatifler Yasası'na göre kurulmuş olan ve anket uygulaması gerçekleştirilen 6 ve 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası'na göre kurulmuş olan 1 adet kooperatif ortaklarından elde edilen bilgilerin ayrı ayrı olarak tasnif edilerek tablolar halinde özetlenmiştir. Bu ayrımda, her iki yasa ile faaliyet gösteren kooperatiflerin kuruluş, faaliyet esasları ve devlet ile olan ilişkilerdeki 1163 sayılı Kooperatifler Yasası'na göre kurulmuş olanlarının dezavantaj, 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası'na göre kurulmuş olanların ise avantajlı durumları dikkate alınmıştır.

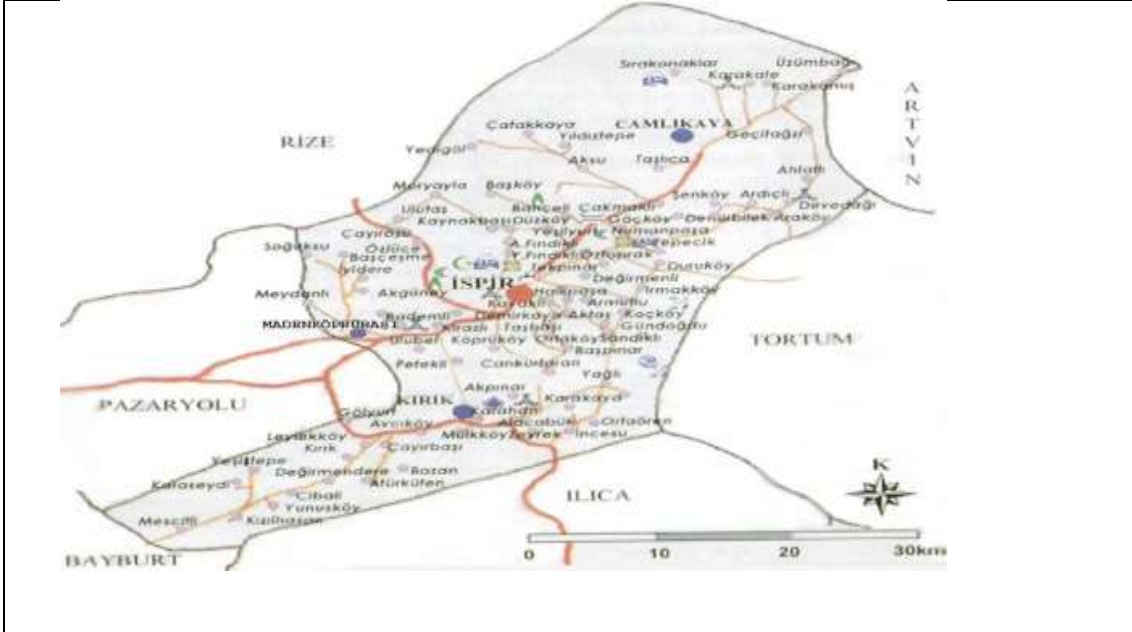
Bulgular

Araştırma Bölgesi İle İlgili Genel Bulgular

İspir hakkında genel bilgiler

İspir, Erzurum'un bir ilçesi olup kuzeybatısında Rize, kuzeydoğusunda Artvin, doğusunda Tortum, güney batısında Bayburt, batısında Pazaryolu, güneyinde ise Aziziye ilçeleri ile çevrilidir. İspir Bölge olarak Karadeniz Bölgesinde yer almaktadır (Harita 1).

Harita 1. İspir Haritası



Kaynak: (Wikipedia, 2014).

İspir, coğrafi olarak nispeten dağlık bir bölge olup ilçe merkezinin rakımı yaklaşık 1000 m civarındadır. İlçe sınırları içerisinde yüksekliği 2400 m ile 3900 m arasında değişen dağlar bulunmaktadır. Yüz ölçümü 1478 km² yüz ölçümü olan ilçenin dağlık

yapısı, coğrafik olarak ilçede akarsu ve vadilerinde oluşmasına neden olmuştur. İlçenin ortasından geçen ve dünyanın en hızlı akan nehirlerinden birisi olan Çoruh Nehri İlçenin en önemli su kaynağını oluşturmaktadır (Wikipedia, 2014).

İspir, coğrafi yapısı itibari ile nispeten dağlık olduğu için karasal iklimin hâkim olduğu bir bölge olmasına rağmen, Çoruh Vadisi boyunca daha ılıman bir iklim karakteri göstermektedir. Bu yüzden Çoruh Vadisinin kapsadığı alanda ilçede hemen her tür sebze ve meyve yetiştirilebilmektedir.

İlçenin genel ekonomik yapısı, tarıma dayalıdır. Ancak arazi kıtlığı nedeniyle Çoruh Vadisindeki yerleşim yerlerinde sebze ve meyve tarımı yapılmasına karşın, diğer yüksek bölgelerinde ise hayvancılık ağırlıklı olarak yapılmaktadır.

İlçenin doğal yapısı, iklimi, tarihi ve kültürel dokusu oldukça zengindir. Çeşitli uygarlıkların bölgede hâkimiyet sürmesi, İspir'in turizm değerini de arttırmaktadır. Bununla birlikte doğal koşulları, tabiat gürelikleri, havası ve suyunun temizliği, ilçede kırsal turizm etkinlikleri içinde bir zemin oluşturmaktadır.

İspir'in bütün bu zenginliklerine rağmen, arazi kıtlığı ve kırsal nüfus baskısı ilçede nüfusun göç yolu ile azalmasına neden olmuştur. Genel karakteri ile birlikte düşünüldüğünde, ilçe sürekli göç veren bir bölge olup, köy nüfusu tamamen bitme noktasına gelmiştir. İlçede 2012 yılı nüfus verilerine göre toplam 16 338 kişi yaşıyor iken bu rakam 2013 yılında 16 248 kişiye düşmüştür. 1970'lerde ilçe nüfusunun bugünkü Pazaryolu İlçesi ile birlikte 54 741 kişi olduğundan hareket edilerek düşünüldüğünde ilçe nüfusu özellikle son yıllarda ciddi bir azalma göstermiştir. İlçenin Erzurum'a uzaklığı 152 km olup yol yapım çalışmaları sonuçlandığında tamamı çift şeritli asfalt yolla ulaşım sağlanacaktır. Bununla birlikte ilçe ile Rize arasında dünyanın en büyük tünellerinden birisi olan Ovit Tüneli'nin tamamlanması ile birlikte ilçenin, Karadeniz güneydoğu arasındaki ulaşımında önemli bir uğrak yeri olacağı beklenmektedir (Wikipedia, 2014).

İspir'de tarımsal faaliyetler

Bir bölgenin tarımsal potansiyelini ve faaliyetlerini belirleyen en önemli unsurlar; o bölgenin coğrafi yapısı, iklimi, toprak yapısı, arazilerin özellikleri, tarımsal yapı ve tarımsal nüfusun özellikleri şeklinde sıralanabilmektedir (Gündoğdu, 2008; Yavuz, 2008).

1. İspir'in coğrafi yapısı; Çoruh Vadisi ve etrafında irili ufaklı dağ ve tepelerden oluşmaktadır.
2. İklimi; Doğu Karadeniz Dağlarının set vurması ile birlikte İspir'de Karadeniz ikliminin nemli havası görülmemektedir. Rakımının yüksek olması, yüksek bölgelerinde karasal iklimin, Çoruh vadisi boyunca ise nispeten daha ılıman bir iklimin görülmesine neden olmaktadır.
3. Toprak yapısı; coğrafi koşullar ve iklimin etkisiyle az taşlık ve kısmen tarıma elverişli topraklardan oluşmaktadır.
4. Arazi özellikleri; coğrafi yapısının engebeli olması nedeniyle Çoruh Vadisi ve civarında oldukça kıt ve özellikle makineli tarıma elverişli olmayan araziler bunun yanı sıra diğer bölgelerde küçük de olsa düzlükler ve daha geniş tarım arazileri bulunmaktadır.

5. Tarımsal yapı, o bölgedeki tarım işletmelerinin mevcut durumu ve dağılımı olarak ifade edilmektedir. İspir’de küçük, parçalı ve dağınık bir tarımsal yapı olduğu söylenebilir.
6. Tarımsal nüfus, yoğun olarak köylerde yaşamakta ve göç nedeniyle son yıllarda önemli ölçüde sayısı azalmaktadır. Bu durum, tarım arazilerinin atıl kalmasına neden olmaktadır.

İspir’de tarımsal yapı ile ilgili genel özellikler bu şekilde sıralanabilmektedir. Bölgede özellikle son yıllarda yoğun yaşanan göç tarımsal yapıyı ve faaliyetleri de önemli ölçüde etkilemiştir (Güreşçi, 2008; Güreşçi, 2011). Bu durum aşağıdaki gibi özetlenebilmektedir:

1. Tarımsal nüfus hızla azalmakta,
2. Tarımda genç nüfus önemli ölçüde azalmakta,
3. Küçükbaş hayvancılık tamamen kalkmak üzere,
4. Büyükbaş hayvancılık daha melez ırklarla ve daha çok sayıda hayvanla yapılmakta,
5. Ekilebilir tarım arazilerinin önemli bir kısmı ekilememekte ve atıl kalmakta,
6. Arazi kayıt sistemi, çiftçi kayıt sistemi ve arazilerin tapu işlemleri büyük ölçüde tamamlanmış durumdadır.

İspir’de tarımsal faaliyetler iklim, coğrafi koşullar, tarımsal yapı ve izlenen tarımsal politikalar nedeniyle aşağıdaki başlıklarda toplanabilir:

1. Çoruh Vadisi dışındaki bölgelerde büyükbaş hayvancılık ve tarla ziraatı; çayır ve mera;
2. Çoruh Vadisi boyunca meyve ve sebze tarımı;
3. Göçer arıcılık;
4. Sınırlı su ürünleri yetiştiriciliği;

Bölgede zengin tıbbi ve aromatik bitki potansiyeli olmasına rağmen bu konuda yapılan herhangi bir tarımsal işletmecilik faaliyeti bulunmamaktadır.

İspir’de tarımsal faaliyetler ve özellikleri yansıtması bakımından bazı tarımsal veriler aşağıdaki tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1. İspir’e ait bazı tarımsal istatistikler (2012).

Tarımsal İstatistik	İstatistikî bilgi
Köy ve Belde nüfusu (kişi)	9 768
Toplam Tarım Alanı (da)	126 291
Toplam sığır sayısı (baş)	20 887
Toplam koyun sayısı	5 131
Toplam süt üretimi (ton)	21 922
Kırmızı Et üretimi (ton)	231
Bal(ton)	107 510

Kaynak: (Anonim, 2004c)Erzurum Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü verileri.

1. Köy ve belde nüfusu: İspir’de toplam 9 768 kişi belde ve köylerde yaşamakta bu nüfusun toplam nüfusa oranı ise yaklaşık %59.78’dir. Belde ve köylerde yaşayanların geçim kaynaklarından en önemlisi tarımdır. İspir ilçe merkezinde de tarımsal faaliyetlerin kısmen de olsa yapıldığı düşünülürse ilçede nüfusun yarısından fazlası tarımsal faaliyetlerle doğrudan ve dolaylı yola ilgilenmektedir.
2. Toplam tarım alanı: İlçede toplam tarım alanı 126 291 (da) olup bu alanın %24.82’si sulu geriye kalanı ise kuru tarım alanıdır. İlçenin tarım alanının ilçenin toplam

yüzölçümüne oranı ise yaklaşık %4.65'dir. Yine bölgede 1 246 700 (da) çayır mera arazisi, 527 630 (da) orman arazisi, 199 378 (da) tarım dışı arazi bulunmaktadır. Bu alanların ilçenin yüz ölçümüne oranları ise sırasıyla; %59.37; %25.13 ve %15.50'dir. İlçenin tarım arazisinin yaklaşık %54.20'sinde tarla tarımı; %2.65'inde meyve-sebze tarımı geriye kalan %43.15'inde ise nadas ve diğer amaçlarla kullanılmaktadır.

3. İlçede sığır ve koyunun yanı sıra azda olsa keçi (4 576 baş), at (997 baş), eşek (199 baş), katır (50 baş), kanatlı (8641 adet) ve bir adet balık çiftliği bulunmaktadır.
4. İlçede süt ve et üretiminin yanı sıra deri (1473 adet), yün, kıl, tiftik (15 ton), yumurta 1 132 032 8 (adet), kültür balıkçılığı (52 ton), bal (107 510 ton) üretimi yapılmaktadır.

İspir ile ilgili bazı tarımsal veriler tablo 1'de özetlenerek verilmiştir. Bütün bu veriler doğrultusunda İspir'de tarımsal faaliyetlerin özellikleri ile ilgili aşağıdaki tespitler yapılabilir:

1. İlçe nüfusuna oranlandığında tarımsal faaliyetler halen önemini korusa da ilçeden tarım dışı (kamusal gelir, gurbet, ticaret) gelirin de fazla olması ve göç gibi nedenlerden dolayı tarımın önemi giderek azalmaktadır.
2. İlçede atıl tarım arazilerinin oranı gün geçtikçe artmakta, sulama tarım arazileri için yine büyük bir problem olmaya devam etmektedir.
3. İlçede tarım küçük, örgütsüz ve köylü işletmeleri tarafından yapılmaktadır.
4. Tarımsal ürünlerin satış ve pazarlanmasında ilçenin coğrafi konumu, ulaşım ve pazar organizasyonları gibi nedenlerden kaynaklanan ciddi sorunları mevcuttur.
5. Arıcılık, su ürünleri, tıbbi ve aromatik bitki yetiştiriciliği ilçe potansiyeli uygun olmasına rağmen yeterince yapılamamaktadır.

İspir'de tarımsal amaçlı kooperatifçilik

İspir'de tarımsal üretim, altyapı, satış ve pazarlama ile ilgili önemli sorunların olduğu bir gerçektir. Bu sorunların çözümünde devletin izlediği ve izleyeceği politikalar oldukça önemlidir Çünkü ülke çapında izlenen tarım politikalarının doğrudan ve dolaylı etkisi ilçeyi de etkilemektedir. Tarımsal desteklemeler, tarımsal sigortacılık, tarımsal yayım ve eğitim, arazi, bitki ve hayvan kayıt sistemi, çiftçi kayıt sistemi vs. gibi konular doğrudan hükümet politikaları ile alakalıdır (Yavuz, 2008). Yine politikaların uygulamasında bir amaç ve araç olabilecek tarımda örgütlenmenin teşvik edilmesi de önem arz etmektedir. Tarımda örgütlenme, devletin tarım politikalarının bir parçası olması nedeniyle öncü rol oynayabilmektedir. Tarımsal örgütlenmenin maddi ve yasal yönden teşvik edilmesi tarım politikalarının uygulamalarının takip ve başarısını da doğrudan etkileyebilmektedir. Bunun yanı sıra, tarımda örgütlenmeler, öncü ve öder çiftçilerin girişimi veya akıl adam sayılabilecek öğretmen, muhtar, imam veya diğer eğitimli kişilerinde teşvik ve çabaları ile de mümkün olabilmektedir. Nitekim ülkemizde tarımsal örgütlenmede özellikle kooperatifleşmede, devletin izlediği politikaların yanı sıra bu öncü kişileri de etkinin görüldüğü bilinmektedir Bunun ilçede de örneklerine rastlanmaktadır. (Geray, 1981; 8-164).

Tarımda örgütlenme denildiğinde akla ilk gelen kooperatifleşmedir. Bunun yanı sıra üretici birlikleri şeklinde örgütlenmede yasal bir zemine kavuşmuştur. İlçede bu amaçlı bal üreticileri birliğinin de var olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Türkiye'de kooperatifçilik ile ilgili mevzuatın esasını 1969 tarihli 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu oluşturmaktadır. Bu kanunla birlikte, 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanun ile 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve

Birlikleri Kanunu da, tarım kredi ve satış kooperatiflerine ve bunların üst kuruluşlarına yönelik özel hükümler içermektedir. Bu kanunlarda bulunmayan bazı hükümler hakkında, yine 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu hükümlerine başvurulmaktadır. Öte yandan, Kooperatifler Kanunu'nda aksine hüküm bulunmaması durumunda, Kanun'un 98. maddesi hükmü gereği, Türk Ticaret Kanunu'nda yer alan anonim şirketlere ilişkin hükümler uygulanmaktadır.

Kooperatifçilik gerek Türkiye'de gerekse dünyada birçok alanda faaliyet göstermektedir. Türkiye'de kooperatifler; Gıda, tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Gümrük ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde kurulup faaliyet göstermektedir. Gıda, tarım ve Hayvancılık Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren kooperatifler; Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri, Sulama Kooperatifleri, Su Ürünleri Kooperatifleri, Pancar Ekicileri Kooperatifleri ve Tarım Kredi Kooperatifleri başlıklarında toplanmaktadır. Türkiye'de toplam kooperatif sayısı 84 232 olup bu kooperatiflerin 12 990'ı yani %15.42'si, yine Türkiye'de toplam 8 109 225 kişi kooperatif ortağı olup bunların 3 890 478 ortağı yani %47.98'i Gıda, Tarım ve Hayvancılık bakanlığı bünyesinde bulunmaktadır. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı bünyesinde bulunan kooperatiflerin tamamı tarımsal amaçlı faaliyet gösteren kooperatiflerdir.

İspir'de kooperatifçilik, tarımsal amaçlı ve tarım dışı kooperatiflerden oluşmaktadır. İlçede 2012 verilerine göre toplam 12 adet tarımsal amaçlı kooperatif bulunmakta bunların 11 tanesi 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na göre diğeri ise 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu'na göre kurulmuşlardır.

İlçede bulunan Kooperatifler, bağlı buldukları yasa ve fal olup olmadıkları tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. İspir'de bulunan tarımsal amaçlı kooperatifler.

Sıra No	Kooperatif Adı	Bağlı Yasa	Durumu
1	S.S. Aşağıözbağ-Yukarıözbağ-Gaziler Tarımsal Sulama Kooperatifi	1163 sayılı Kooperatifler Yasası	Faal değil
2	S.S. Kirazlı-Bademli Tarımsal Sulama Kooperatifi	1163 sayılı Kooperatifler Yasası	Kapatma kararı aldı
3	S.S. Ahlatlı Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	1163 sayılı Kooperatifler Yasası	Faal
4	S.S. Aşağıözbağ Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	1163 sayılı Kooperatifler Yasası	Faal değil
5	S.S. Kirazlı Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	1163 sayılı Kooperatifler Yasası	Faal değil
6	S.S. Yeşiltepe-Kızılhasan-Mescitli Köyleri Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	1163 sayılı Kooperatifler Yasası	Faal
7	S.S. Çamlıkaya Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	1163 sayılı Kooperatifler Yasası	Kapatma kararı aldı
8	S.S. Kırık-Cibali-Yunus-Değirmendere Köyleri Kalkınma Kooperatifi	1163 sayılı Kooperatifler Yasası	Faal
9	S.S. Zeyrek-Alacabük Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	1163 sayılı Kooperatifler Yasası	Faal
10	S.S. İspir Merkez Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	1163 sayılı Kooperatifler Yasası	Faal
11	S.S. Köprüköy Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	1163 sayılı Kooperatifler Yasası	Faal
12	S.S. İspir Tarım Kredi Kooperatifi	1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu	Faal

Kaynak: İspir Gıda, Tarım ve Hayvancılık İlçe Müdürlüğü Kayıtları

Anket Uygulamalarından Elde Edilen Araştırma Bulguları

Çalışma bölgesindeki kooperatif ortakları ile yapılan anketler, 1163 sayılı Kooperatifler Yasasına göre kurulmuş olanlar ve 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası'na göre kurulmuş olan kooperatiflerden elde edilerek aşağıdaki tablo 3'de özetlenmiştir.

Tablo 3. Anket uygulamalarının kooperatifler yasalarına göre dağılımları

Kooperatif Yasası	Ortak Sayısı	⁴Anket Uygulama Sayısı
1163 sayılı Kooperatifler Yasası	197	128
1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası	129	84
Toplam	326	212

Ortaklara ait kişisel bilgiler

Yaş

1163 sayılı kooperatifler yasasının 8. Maddesi ‘ *Kooperatif ortaklığına girmek için gerçek kişilerin medeni hakları kullanma yeterliliğine sahip olmaları gerekir...* ’ şeklinde bir ifade olup bu hakkın yaş sınırlamasında medeni hakların kullanılmasındaki 18 yaş sınırının dikkate alındığını göstermektedir. 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasasının 1.Maddesinde de bu kooperatife ortak olmanın hükümleri belirlenmiş ve üretici olma zorunluluğu getirilmiştir. Üretici kimin olup olmaması konusunda Gıda, Tarım ve Hayvancılık bakanlığının kayıt sistemlerindeki esasların son yıllarda dikkate alındığı gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Tablo 4. Kooperatif ortaklarının yaş dağılımları

Yaş aralığı	1163 sayılı Kooperatifler Yasası	1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası
18-35	24	14
35-65	98	66
65'den büyük	6	4
Toplam	128	84

Tablo 4'de her iki yasaya göre kurulan kooperatifte de ortakların önemli bir kısmı (35-65) yaş arası gruptakilerden oluşmaktadır. Bu oran 1163 sayılı Kooperatifler Yasası'na göre kurulan kooperatiflerde %76.60 iken 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası'na göre kurulan kooperatiflerde %78.57 olarak tespit edilmiştir. 65 yaş üstü kişilerin aktif iktisadi hayattan çoğunlukla çekilmeleri sonucu kooperatiften herhangi bir beklentisi olmadığından bu oran her iki yasaya göre kurulan kooperatifte de oldukça düşüktür.

Cinsiyet

⁴ Anket uygulama sayıları, ortak sayılarının yaklaşık olarak %65'i esas alınarak ve uygulamadaki güçlükler dikkate alınarak tespit edilmiştir.

Tablo 5. Kooperatif ortaklarının cinsiyetlerine göre dağılımları

Cinsiyet	1163 sayılı Kooperatifler Yasası	1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası
Erkek	124	79
Bayan	4	5
Toplam	128	84

Kooperatif ortaklarının çoğunluğunun kadın olması, Türkiye’de kadının iktisadi hayatındaki yeri ile alakalı bir durum olduğu söylenebilir. Bu durum hele kırsal bölgelerde kadının örgütsel yaşamdaki yerindeki geri kalmışlıkla kendisini daha da göstermektedir. Her iki yasayla kurulan kooperatifte de kadınların kooperatife ortaklık oranı %3.12 ile %5.95 olması bunu ortaya koymaktadır (Tablo5).

Eğitim Durumu

Tablo 6. Kooperatif ortaklarının eğitim durumları

Eğitim durumu	1163 sayılı Kooperatifler Yasası	1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası
İlkokul	95	51
Ortaokul	19	13
Lise	14	12
Üniversite	4	8
Toplam	128	84

Kırsal toplumda örgütlenme bu toplumun eğitim düzeyi ile yakından alakalı bir durumdur. Ancak kırsal bölgelerin genel eğitim düzeylerinin düşük olması kooperatif ortaklığına da yansımaktadır. İlkokul mezunlarının oranı 1163 sayılı Kooperatifler Yasasına göre kurulan kooperatifte %74.21, 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasasına göre kurulan kooperatifte de %60.71’dir. Yine Kooperatifler Yasasına göre kurulan kooperatiflerde üniversite mezunlarının oranı %3.12 iken bu oran diğer kooperatifte %9.52’dir. 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası’na göre kurulan kooperatifteki ortakların eğitim oranlarının diğerlerine göre yüksek olması birazda bu tarz kooperatiflerin devlet ile olan ilişkilerinden kaynaklandığı ve eğitilmiş olan kesim tarafından faydasının daha iyi algılanmasından kaynaklanmaktadır (Tablo 6).

İkamet Edilen yer

Tablo 7. Kooperatif ortaklarının ikamet ettikleri yerleşim birimleri

İkamet yeri	1163 sayılı Kooperatifler yasası	1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası
Merkez	28	69
Mahalle	23	15
Köy	67	-
Diğer	10	-
Toplam	128	84

İspir'de 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası'na göre kurulan kooperatifin merkezde olması bu kooperatifin ortaklarının da önemli bir kısmının yani %82.14'ünün İspir merkezde ikamet etmesine neden olmuştur. Yine diğer yasaya göre kurulan kooperatiflerde ise kuruluş yerinin çoğunlukla köy olması ortaklarının da köyde ikamet etmesi sonucunu ortaya çıkartmıştır. Nitekim bu oran bu kooperatiflerde %52.34 iken tarım kredi kooperatifinde sıfır olması bunun bir sonucu olarak değerlendirilebilmektedir (Tablo 7).

Meslek Grubu

Tablo 8. Kooperatif ortaklarının mesleki dağılımları

Meslek grubu	1163 sayılı Kooperatifler Yasası	1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası
Memur	2	-
İşçi	2	6
Esnaf	8	8
Çiftçi	118	70
Toplam	128	84

Her iki kooperatifinin tarımsal amaçlı olması memurların beklenti düzeylerini bu kooperatifler için düşürmektedir. Ancak çiftçilerin oranının gerek tarım kredi kooperatifi gerekse diğer kooperatiflerde yüksek bir orana sahip olması beklenen bir sonuç olarak değerlendirilebilmektedir. 1163 sayılı Kooperatifler Yasası'na göre kurulan kooperatiflerde bu oran %92.18 iken diğer kooperatifte %83.33 olarak tespit edilmiştir (Tablo 8).

Ortakların Kooperatif İle İlişkileri İle İlgili Bulgular

Ortakların Kooperatife ortak olduğu yıl

Tablo 9. Kooperatif ortaklarının, kooperatife ortak oldukları dönem.

Meslek grubu	1163 sayılı Kooperatifler yasası	1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası
1980 öncesi	14	4
1981 - 1990	32	12
1991 - 2000	60	19
2000 sonrası	22	49
Toplam	128	84

Kooperatifin kurulduğu döneme ortak olunan dönemler birbirleri ile uyumlu olduğu söylenebilir. 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası'na göre kurulan

kooperatif ortaklarının %58.33'ünün 2000 yılı sonra ortak olmaları veya 1163 sayılı Kooperatifler Yasası'na göre kurulan kooperatiflerin ortaklarının %10.93'ünün 1980 öncesi ortak olmaları bu durum ile açıklanabilmektedir. Ancak kooperatif ortaklığı konusunda devletin mali desteği, tarımsal desteklemeler, eğitim ve yayım çalışmalarının da oldukça etkili olduğu söylenebilir (Tablo 9).

Kooperatife Ortak Olma gerekçesi

Tablo 10. Kooperatif ortaklarının, kooperatife ortak olma gerekçeleri.

Ortak olma gerekçesi	1163 sayılı Kooperatifler Yasası	1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası
Kooperatiflerin Faydalı Olduğuna İnanmışım İçin	47	12
Desteklerden Yararlanmak İçin	12	69
Kooperatifin Kurulabilmesi İçin	65	2
Diğer	3	3
Toplam	128	84

Kooperatife ortaklığın nedeni önemli ölçüde bu örgütlerden olan beklenti ile açıklanabilmektedir. Ancak kırsal bölgelerde hatır-gönül ilişkisi ile veya yasal şartnamenin yerine getirilmesi için ortak olunma gerçeğine de rastlanıldığı söylenilebilir. Bu durum 1163 sayılı Kooperatifler Yasası'na göre kurulan kooperatiflerde daha fazla kendisini gösterebilmektedir. Örneğin bu oran bu tür kooperatiflerde %50.78 iken diğer kooperatifte %2.38 olması bunun en önemli göstergesidir. Tarım Kredi Kooperatiflerinin farklı bir statüde olması, tarımsal desteklemelerden daha fazla yararlanılabilmesi ve mali güçlerinin fazla olması doğal olarak bütün bir kooperatife çiftçileri yönlendirebilmektedir. Nitekim desteklemelerden yararlanabilmek için bu tür kooperatife ortak olanların oranı %82.14 iken bu oran diğerinde %9.37 olması bu durum izah edebilmektedir (Tablo 10).

Kooperatife Ortak Olma Şekli

Tablo 11. Kooperatif ortaklarının, kooperatife ortak olma şekilleri.

Ortak olma şekli	1163 sayılı Kooperatifler yasası	1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası
Kendi İsteğimle	54	54
Tavsiye Üzerine	70	22
Diğer	4	8
Toplam	128	84

Kooperatife ortak olma genel olarak o kooperatifin kurulma ve faaliyetlerinin başarısı üzerine kurulu bir gerçektir. Ancak kırsal bölgelerde yeterli kooperatifleşme ve bu bilincin gelişmemiş olması genel olarak kooperatife bir yakının tavsiyesi üzerine ortak olmayla sonuçlanmaktadır. Nitekim 1163 sayılı Kooperatifler Yasası'na göre kurulan kooperatiflerde bu oran %54.68 iken diğerinde bu oran %26.19 gibi daha düşük bir düzeyde olması bu durumu yansıtabilmektedir (Tablo 11).

Kooperatifin faydalı olduğu Düşüncesi

Tablo 12. Kooperatif ortaklarının, kooperatifin faydalı olduğuna ait düşünceleri.

Fayda düşüncesi	1163 sayılı Kooperatifler Yasası	1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası
Evet	12	62
Hayır	4	2
Emin Değilim	112	20
Toplam	128	84

Kooperatif ile ortakların ilişkisi Türkiye’de oldukça zayıftır. Birçok ortak kooperatifin ortağı olduğunu bile kimi zaman unutmakta belki genel kurul toplantısından toplantılarına ortak olduğunu hatırlayabilmektedir. Özellikle 1163 sayılı Kooperatifler Yasası’na göre kurulan kooperatiflerde çalışma bölgesinde ortakların %95.31’i kooperatifin faydalı olup olmadığından emin değildir. Bu son derece vahim bir durum olup kooperatifçiliğin sadece bölgede diğer ülke genelindeki durumunda yansıtılmaktadır. Ancak tarım kredi kooperatifinde almış olduğu desteklemeler bizzat iktisadi yaşamına etkili olduğu için bu tür kooperatife faydalı olduğuna inananların oranı %73.80 olup nispeten daha yüksektir (Tablo 12).

Böyle bir durumun nedenleri ortaklara sorulduğunda, nispeten kooperatiften kredi veya diğer tarımsal girdi yönünden daha fazla yararlanan tarım kredi kooperatiflerinde daha belirgin olduğu tablo de görülmektedir (Tablo 13).

Eğer cevap evet ise

Tablo 13. Kooperatif ortaklarının fayda düşüncesindeki ‘Evet’ gerekçeleri.

Fayda düşüncesindeki ‘evet’ gerekçesi	1163 sayılı Kooperatifler yasası	1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası
Krediden Yararlandım	-	13
Girdilerden Yararlandım	2	39
Bilgi Düzeyim Arttı	7	7
Mesleki Dayanışmam Arttı	3	5
İtibarım Arttı	-	-
Toplam	12	62

Yine kooperatif hakkında faydalı olmadığı düşüncesinde ise kooperatiflerde işlerin düzenli yürütülmemesi ile alakalı olduğu gerekçe gösterilerek bir sonucuna varılmıştır (Tablo 14).

Eğer hayır ise

Tablo 14. Kooperatif ortaklarının fayda düşüncesindeki 'Hayır' gerekçeleri.

Fayda düşüncesindeki 'hayır' gerekçesi	1163 sayılı Kooperatifler yasası	1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası
Faaliyetlere Katılmadığım İçin	-	1
Kooperatifte İşler Düzenli Yürümediği İçin	3	-
Yeterince Destek Olmadığı İçin	1	1
Bilgilendirilmediğim İçin	-	-
Faaliyetlere Katılmadığım İçin	-	-
Toplam	4	2

Ortaklıktan Ayrılma düşüncesi

Tablo 15. Kooperatif ortaklarının kooperatifteki ayrılma düşünceleri.

Kooperatiften ayrılma düşüncesi	1163 sayılı Kooperatifler yasası	1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası
Evet	89	12
Hayır	39	72
Toplam	128	84

Kooperatiflerden beklenti düzeyi ve faydalanabilme oranının nispeten daha düşük olduğu 1163 sayılı Kooperatifler Yasası'na göre kurulan kooperatiflerde doğal olarak kooperatiflerden ayrılma düşüncesi daha belirgindir. Nitekim bu tür kooperatiflerden ayrılmayı düşünenlerin oranı %69.53 iken diğerinde bu oran %14.28 ile daha düşük bir düzeydedir (Tablo 15).

Eğer Evet İse

Tablo 16. Kooperatif ortaklarının kooperatifteki ayrılma düşüncelerince cevapları 'evet' olma durumu.

Gerekçe	1163 sayılı Kooperatifler yasası	1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası
Faydalı Olduğuna İnanmadığım İçin	55	2
İşlerin Yoğun Olduğu İçin	3	2
Anlaşamadığım İçin	4	4
Göç Etmeyi Düşündüğüm İçin	25	4
Diğer	2	-
Toplam	89	12

Kooperatiften ayrılma düşüncesinin altında yatan nedeler araştırıldığında çalışma bölgesinde, kooperatiflerdeki fayda beklentisinin düşük olmasının yanı sıra göç etme düşüncesi ile kooperatiften ayrılmayı düşünenlerinde olduğu tespit edilmiştir. Zaten göç edilince otomatik olarak kooperatif ortaklığının düşeceği bir gerçek olmasına rağmen bunu beyan etmesi kooperatifin kendisinin göç etmemek gibi bir düşüncede bağlayışı olmamasını da gösterebilmektedir (Tablo 16).

Ortağı olunan kooperatifin faaliyette olduğuna inanç

Tablo 17. Kooperatif ortaklarının kooperatifin faaliyeti ile ilgili inancı.

Kooperatifin faal olması ile ilgili düşünce	1163 sayılı Kooperatifler yasası	1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası
Evet	30	81
Hayır	98	3
Toplam	128	84

Kooperatif ortaklarının kendi kooperatiflerinin faal olup olmasından bile tam emin olmaları oldukça ilgi çekicidir. Nitekim çalışama bölgesinde 1163 sayılı Kooperatifler Yasası'na göre kurulan kooperatiflerde ortakların %76.56'sı ortağı olduğu kooperatifin faal olmadığına inanmaları bunu ortaya koyabilmektedir. Bu oran diğer kooperatifte ise somut beklentilerden dolayı %3.57 gibi oldukça düşük bir orana sahiptir (Tablo 17).

Bölgeye sağladığı fayda

Tablo 18. Kooperatif ortaklarının kooperatiflerinin bölgeye sağladığı fayda ile ilgili düşünceleri.

Bölgeye fayda sağlama inancı	1163 sayılı Kooperatifler yasası	1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası
Evet	23	79
Hayır	105	5
Toplam	128	84

Kooperatiflerin bulunduğu bölgeye faydası her şeyden önce kendi ortaklarına olan faydası ile ölçülebilmektedir. Kendi ortaklarına bile faydası olup olmadığı tartışmalı hale gelen kooperatifler doğal olarak bölgeye de faydalı olamamaktadır. Nitekim 1163 sayılı Kooperatifler Yasası'na göre kurulan kooperatiflerin ortaklarının %82.03'ü kendi ortak oldukları kooperatifin bölgeye fayda sağlamadığına inandıkları diğerinde ise bu oranın %5.95 olması bu durumu açıklayabilmektedir (Tablo 18).

Kooperatif eğitime katılma

Tablo 19. Kooperatif ortaklarının kooperatif eğitimlerine katılma durumları.

Eğitime olan inanç	1163 sayılı Kooperatifler yasası	1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası
Evet	13	77
Hayır	115	8
Toplam	128	84

Kooperatiflerin en önemli özelliklerinden birisi de ortaklarına vermiş olduğu eğitimlerdir. Bu eğitim, kooperatif ortaklarının bilinçlenmesine ve kooperatif ile olan işbirliğini arttırmasının yanı sıra kooperatiften sağlanan faydanın da artmasına neden olabilmektedir. Ancak çalışma bölgesinde 1163 sayılı Kooperatifler Yasası'na göre kurulan kooperatiflerde kooperatif eğitimine katılanların oranı %10.15 olması bu oranın ne denli düşük olduğunu ortaya koyabilmektedir. Ancak 1581 sayılı Tarım

Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası'na göre kurulan kooperatiflerde kooperatif eğitimi gerek yasal zorunluluk gerekse beklentilerden dolayı daha fazla oranda verilebilmektedir (Tablo 19).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Gerek dünyada gerekse Türkiye'de kooperatifçilik toplumların kalkınmasında oldukça önemlidir. Özellikle kırsal toplumlarda, tarımsal üretimde işbirliği, dayanışma ve kefalet sistemiyle bu tür bir kalkınma çabaları bir çok gelişmiş ülkede olumlu sonuçlar vermiştir.

Türkiye'de 'Memleket Sandıkları' adı altında ilk olarak başlatılan kooperatifleşme hareketi, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde yeni bir ivme kazanmıştır. Cumhuriyet Türkiye'sinin en önemli hedeflerinden birisinin de toplumun ekonomik ve sosyal kalkınmasını sağlamaktır. Bu yönde çeşitli adımlar atılsa da, kırsal toplumda bunun örgütlü bir şekilde başarılması sonraki yıllarda da benimsenen bir fikir olmuştur.

Türkiye'de kooperatifçilik uygulamaları konusunda aradan geçen yıllara rağmen ciddi bazı eksikliklerinin olduğu söylenebilir. Bu eksiklikler ile birlikte Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın 2012-2016 yıllarını kapsayan Kooperatifçilik Eyleme Planı hazırlaması konunun önemsendiğinin ve adımlar atılması gerektiği yönündeki beklentileri güçlendirmektedir.

Türkiye'de kooperatifçilik her alanda olduğu gibi tarımsal alanda da kendisini göstermiştir. Ancak tarımsal amaçlı kooperatifleşmenin de gerek mevzuat gerekse uygulama alanında bir takım sorunları olduğu da kabul edilmelidir. Türkiye'de 1163 sayılı Kooperatifler Yasası'na göre kurulan sulama kooperatifleri, köy kalkınma kooperatifleri gibi tarımsal amaçlı kooperatiflerin yanı sıra 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Yasası'na göre kurulan tarım kredi kooperatifleri de mevcuttur. Farkı iki yasa, kapsam ve uygulamadaki avantajı olan tarım kredi kooperatifleri ile diğer kooperatiflerin tarımsal alandaki etkinliği ve beklentisi birbirinden farklıdır. Nitekim Erzurum İli İspir İlçesindeki tarımsal amaçlı kooperatiflerin faaliyetleri üzerine yapılan bu çalışmada da durum açıkça ortaya konulmuştur.

Türkiye'de tarımsal amaçlı kooperatifler konusunda bazı eksiklikler ve yanlış uygulamaların olduğu da bir gerçektir. Ancak bütün bunların, tarımsal amaçlı kooperatifçilik başlığı altında ayrı olarak ele alınması ve sorunlarının diğer kooperatiflerle benzerliği ve farklılıkları dikkatlice gözden geçirilmesi ve başta yasal düzenlemeler olmak üzere diğer altyapı çalışmaları ile de bu durum desteklenmelidir.

Çalışma bölgesindeki tarımsal amaçlı kooperatiflerde özellikle 1163 sayılı yasa ile kurulanlarda her şeyden önce faal olup olmadıkları tartışmalı olup bunlara bir an önce çeki düzen verilmelidir. Bu konuda ilçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık müdürlüğü başta olmak üzere kaymakamlığın koordinasyonunda kooperatiflerin mevcut durumlarının yeniden kayıt altına alınması ve elektronik sitemde bunun uygulama alanının genişletilmesi gerekir.

Kaynaklar

- Anonim, (2014a). "Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı 2012-2016", <http://www.gtb.gov.tr/data/>.
- Anonim, (2014b). Türkiye'deki Kooperatifler sayıları, Türkiye Milli Kooperatifler Birliği.
- Anonim, (1996). Kooperatiflerin Güncel Sorunları ve Çözüm Önerileri. Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Yayını No: 4, Eğitim Dizisi: 2.
- Bilgin, N., Tanıyıcı, Ş. (2010). Türkiye'de Kooperatif ve Devlet İlişkilerinin Tarihi Gelişimi. KMU GGBF Dergisi Yıl:10 Sayı:15, 136-159.
- Ecer, H.F. (1992). Kooperatifçilik (Gözden Geçirilmiş 2. Baskı) Ders Notu, 117s, Niğde.
- Geray, C. (1981). Kırsal Türkiye'de Toplum Kalkınması ve Kooperatifçilik (Örnek Olaylar).Tuna Yayıncılık ve Dağıtım, 272s, Ankara.
- Gündoğdu, F. (2008). İspir Ekonomisine Genel Bir Bakış ve Potansiyel yatırım Alanları. İspir-Pazaryolu Tarih, Kültürü ve Ekonomi Sempozyumu, 26-28 Haziran, İspir-Erzurum.
- Güreşçi, E. ve Yurttaş, Z. (2008). Kırsal Göçün Nedenleri ve Tarıma Etkileri Üzerine Bir Araştırma: Erzurum İli İspir İlçesi Kırık Bucağı Örneği. Tarım Ekonomisi Dergisi, 14(2) : 47-54.
- Güreşçi, E. (2009). İspir'in Kalkınması Üzerine Bazı Değerlendirmeler. Ekonomi ve Göç Paneli, Atatürk Üniversitesi İspir Hamza Polat MYO Yayınları No: 6, 25 Haziran 2009, İspir.
- Güreşçi, E. (2011). Türkiye'de Köyden Kente Göç ve Düşündürdükleri. Hacettepe Üniv. Sosyoekonomi, Özel Sayı 2011-MI, 126-135.
- Güreşçi, E. (2013). Türkiye'de İşçi-İşveren İlişkisinde Tarımsal Kooperatifçiliğin Olası Rolü Üzerine Düşünceler. Kooperatif Postası Karınca, Sayı: 919, 9-10.
- Güreşçi, E. (2013). Efkâr Tepesinden Günümüze Türkiye'nin Köy Sorunları. 1. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, International Burch University, 17-19 May, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina.
- Güreşçi, E. (2014). Kırsal Göç, Tarım ve Toplum Üzerine Köşede Kalan Yazılar. Semerci Yayınları, 142s.
- İnan, İ.H. (2004). Türkiye'de Tarımsal Kooperatifçilik ve AB Modeli. İstanbul Ticaret Odası yayın No: 2004-40, 244s, İstanbul.
- İspir Gıda, Tarım ve Hayvancılık İlçe Müdürlüğü Kayıtları (2014). Mevcut Kooperatif Listesi.
- Koç, H. (2001). Kooperatifçilik Bilgileri. Gözden Geçirilmiş 2. Baskı. Nobel Dağıtım, 187s, Ankara.
- Prakash, D. (2000). Development of Agricultural Cooperatives -Relevance of Japanese Experiences to Developing Countries. Rural Development And Management Centre, India.
- Wikipedia, (2014). İspir Haritası ve hakkında genel bilgiler.
- Yavuz, F. (2008). İspir ve Pazaryolu'nun Ekonomik Gelişmesi Üzerine Düşünceler. İspir-Pazaryolu Tarih, Kültürü ve Ekonomi Sempozyumu, 26-28 Haziran, İspir-Erzurum.
- Yercan, M. (2007). Türkiye ve Avrupa Birliği'nde tarımın Örgütlenme Deseni ve Tarımsal Kooperatifçilik. Tarım Ekonomisi Dergisi, 13(1), 19-29.
- Yıldırım, B. (2008). İspir İlçesi'nin Ekonomik Kalkınmasında Tarımın ve Tarım Kredilerinin Rolü. İspir-Pazaryolu Tarih, Kültürü ve Ekonomi Sempozyumu, 26-28 Haziran, İspir-Erzurum.